

Cymbidium

Cymbidium tiếng Việt gọi là *Kiểm Lan* hay *Địa Lan*, một loài lan được ưa trồng trên khắp thế giới. Nếu tại Á Châu và một số vùng ẩm áp thường gọi *Dendrobium* là Vua của các loài lan (Hoàng Thảo – VN) thì tại các vùng ôn đới mát mẻ *Cymbidium* – *Kiểm Lan* là một loài lan Vua. Có mặt khắp nơi, từ Á châu, Bắc Mỹ, Nam Mỹ đến Châu Âu và Châu Úc tại các vườn lan, vườn cây cảnh, khu chợ hoa hay hoa cắt cành đâu đâu cũng có loài lan này

Tại vườn lan *New Horizon Orchids*, chủ nhân là ông *Andy Easton* đã có hơn 50 năm kinh nghiệm lai tạo loài *Địa lan* cùng rất nhiều loài lan khác. Với bao nhiêu kinh nghiệm thăng trầm, ông *Andy* đã có một số bài viết rất giá trị. Ông chấp thuận cho chúng tôi lược dịch lại để dành riêng cho độc giả của *Hoa Lan Việt Nam* có thể hiểu hơn về loài lan này dưới cái nhìn của một nhà lai tạo. Vậy xin chọn ra bài viết về cây *Bạc Lan* – *Cymbidium erythrostylum* cây lan đặc hữu Việt Nam để mở đầu cho chuỗi bài dịch này.

Phần 1 – *Cymbidium erythrostylum* – Bạc Lan

Cymbidium erythrostylum được một người quân nhân người Pháp tìm thấy tại Việt Nam. Giống lan tuyệt đẹp này sau đó được gửi về Pháp để nuôi trồng và đã được liên tục trao tặng các giải thưởng cao quý, trong đó bao gồm giải nhất của Vườn Bách Thảo Hoàng Gia Anh (The Royal Horticultural Society) FCC/RHS vào năm 1906 và giải nhì AM/RHS của McBeans vào năm 1930. Sau đó ít năm, một cây lan này đã được gửi đến California và nhận được Bằng khen thực vật (Certificate of Botanical Merit) trong khuôn khổ giải thưởng vinh dự Lambert Day vào năm 1952. Có thể tất cả những cây *Cym. erythrostylum* ở California hiện nay đều có cùng nguồn gốc từ cây này.

Cây lan này thường nở vào mùa Thu khiến nhiều người lầm tưởng rằng giống này có khả năng chịu được nóng và di truyền cho thế hệ con cháu... Đó là một sự sai lầm, thực tế tôi đã trồng ở Florida vào năm 2000-2006, nhưng cây không ra hoa cũng như không sống nổi, cả hai cây đều cùng chung số phận như nhau.

Cym. erythrostylum thường mọc hoa trên giả hành đang ở trong giai đoạn gần trưởng thành và thông thường nó sẽ bắt đầu nở hoa vào cuối Hạ, đầu Thu. Nó không bao giờ ra hoa ở một giả hành đã trưởng thành và đặc tính này di truyền tới các đời con cháu của nó. Giống lan này nở hoa trong mùa khô và không thích rễ bị lạnh và ẩm ướt. Vào mùa Đông, nên giữ cho khô ráo và nhiệt độ tối thiểu khoảng 50°F (10°C).

Giống lan này nở hoa vào mùa khô tại Việt Nam và điều không may, hoa của nó khá nhạy cảm và cũng rất dễ bị nấm mốc xám (*Botrytis*). Đây cũng là một nhược điểm được truyền sang thế hệ con cháu làm cho các giống lai hoa trắng rất dễ bị có những đốm nhỏ.

Chúng tôi hãnh diện là vườn lan đầu tiên tạo ra dòng tứ bội (4n). Nếu tôi nhớ không lầm những cây này bắt đầu nở hoa vào tháng 5, năm 1987. Cũng đủ vui rằng một trong những cây con là *Cym. erythrostylum* 'Tikitere' 4n được trao tặng giải thưởng của Hiệp Hội Hoa Lan (Orchid Council) của New Zealand, và cho đến nay đây vẫn là mẫu 4n tốt nhất tôi đã từng thấy.

Chúng tôi đã nhân giống cây này và phân phát những cây con của nó cho các vườn lan cộng tác với tôi trên toàn thế giới.

Cym. erythrostylum 'Tikitere' 4n
Nguồn: New Horizon Orchids

Hoa của cây Bạc Lan nguyên giống không được dùng để cắt cành vì hoa chóng tàn, và điều này cũng ảnh hưởng tới đời con cháu của nó ở thế hệ đầu tiên (F1). Hoa thường tàn trong khoảng 3-4 tuần trên cây khỏe mạnh và một điểm hấp dẫn khác thường của giống lan này là cấu trúc tinh thể (crystalline) độc đáo trên bề mặt cánh hoa làm cho hoa lấp lánh dưới ánh sáng mặt trời và tạo nên sự bắt mắt tuyệt vời. Nó thực sự là một viên ngọc quý của thế giới Địa Lan.

Các cây lai tạo từ Bạc Lan nở sớm hơn. Trong đó một số giống lai thuộc thế hệ đầu tiên có mùa hoa gần sát với cây nguyên thủy, có thể kể ra là:

Cym. Florinda
(*Cym. erythrostylum* x
Cym. giganteum)
www.cymspecies.com

Cym. Hanburyanum
(x *Cym. tracyanum*) và

Cym. Albanense
(x *Cym. insigne*).

Cym. Albanense 'Geyserland' 4n
Nguồn: James Winner

Và một số giống lai khác ra hoa chậm hơn là *Cymbidium Atlanta* (*Cym. erythrostylum* x *Cym. lowianum*) và *Cym. Niveum* (*Cym. erythrostylum* x *Cym. eburneum*).

Bản thân tôi đã nhiều lần làm lại tất cả những giống lai kể trên với các cây nguyên thủy tứ bội bao gồm cả *Cym. Atalanta* 4n được lai với cây *Cym. lowianum* var. *concolor* đang được chứng minh là rất hữu ích trong một số dòng alba. Tuy nhiên điều đáng thất vọng là sự quan tâm của giới trồng lan trong các giống làm lại này là khá hạn chế.

Khi mà hầu hết các giống lai của *Cym. erythrostylum* với các cây nguyên thủy khác được thực hiện và cầu chứng gần một thế kỷ trước bởi các nhà lai tạo tại Anh Quốc. Bạn tôi, Nado Lenkic đã để ý tới sự thiếu sót trong hồ sơ *Cym. erythrostylum* với việc cầu chứng của *Cym. Hooked on Classics* (*Cym. erythrostylum* x *Cym. grandiflorum*) vào năm 2012.

Điều mà nhiều người đã nghĩ với sự vượt lên đột phá từ *erythrostylum* là giống lai Early Bird 'Pacific', được trao giải AM/RHS năm 1946 khi được giới thiệu bởi Sanders. Tuy nhiên, cặp cha mẹ đã đăng ký cho cây lai này, (Edward Marshall x *erythrostylum*), không chính xác!!!

Cym. Early Bird 'Pacific'
Nguồn: New Horizon Orchids

Cymbidium Edward Marshall là một giống lai đã được đếm là tứ bội và nó thật sự khó có thể phát sinh từ hai giống lai lưỡng bội đã biết đến. Nhiều khả năng đây là kết quả của một cặp lai tam bội (3n) *Atlantes* (*erythrostylum* x *Alexanderi* 'Westonbirt') lai một lần nữa với *Cym. erythrostylum*. Thực sự tôi luôn muốn sử dụng dòng 4n *erythrostylum* của mình với *Alexanderi* 'Westonbirt' nhưng có lẽ tôi đã hết thời gian khi đối mặt với quá nhiều dòng lai trong trò chơi hiện tại.

Bà Menninger đã đưa Early Bird 'Pacific' trở lại California, nơi nó được coi là một tài sản rất nóng.

Trong thực tế, nó hóa ra như một con ngựa thành Troy trong một bản anh hùng ca! Mặc dù có sự thúc đẩy phát triển vượt bậc cho chất lượng của các giống lai cho hoa trắng vào dịp Giáng Sinh tại Bắc Bán Cầu, nhưng ngược lại giống lai này mang một ý nghĩa thúc đẩy thậm chí còn lớn hơn đối với các giống Địa Lan tiêu chuẩn màu trắng sẽ nở rộ trong khoảng từ ngày 1 tháng 6 đến ngày 31 tháng 8 tại Nam Bán Cầu vì ba tháng đó là mùa cưới chính của người Hoa Kỳ. Người Úc nắm bắt được dòng lai từ Early Bird 'Pacific' thông qua các cây tứ bội như Stanley Fouraker (*Alexanderi* x Early Bird) và Fred Stewart (Early Bird x *Balkis*) từ đó cho đến Winter Fair (Fred Stewart x Stanley Fouraker) và Poetic (*Desirée* A'Logann x Stanley Fouraker), v.v... Đáng buồn thay, hầu hết các dòng lai này đã biến mất một cách ngoạn mục!!! Rất nhiều thế hệ tiếp theo không đi đến đâu trừ khi có sự ảnh hưởng di truyền của các giống lai không có *erythrostylum*. Vì vậy, bạn có giống lai từ Stewart Orchids như Arcadian Melody đạt được thành công (với một số giống lai như Arcadian Sunrise, Trinity Hall, Cleo's Melody và Via Natividad) chỉ vì ảnh hưởng của Stanley Fouraker đã bị pha loãng.

Cym. Winter Fair 'Snowfall'
Nguồn: New Horizon Orchids

Cymbidium Poetic có vẻ đầy hứa hẹn nhưng ngoài giống lai Poetic Fair, nó cũng chẳng đi đến đâu, một ngô cụt trong thương mại. Giống lai Winter Fair chưa bao giờ được sử dụng nhiều như Stanley Fouraker và với sự nhìn nhận công bằng, người ta có thể nói rằng Alexanderi là một người bạn đời tốt hơn cho Early Bird 'Pacific' so với Balkis đã làm. Có lẽ dòng lai hữu dụng nhất từ cây Fred Stewart đã được sản xuất ở Đức - Beauty Fred và một lần nữa sự kết hợp với cây lai từ dòng *grandiflorum* và tránh xa *erythrostylum*! Đi từ những năm bùng nổ của những năm 60's khi các giống Cym của Úc xuất khẩu được háo hức tìm kiếm ở Mỹ và châu Âu cho đến ngày nay khi đúng với nghĩa đen không một cây hoa nào được xuất khẩu là một sự suy giảm đáng buồn và ảm đạm.

Cym. erythrostylum có thân lá tương đối nhỏ gọn và một số thế hệ con cháu quyến rũ nhất của nó là các giống lai thu nhỏ. Những cây lai như Cherry Blossom và Devon Odyssey là những chậu cây nhỏ hoàn toàn thú vị. Chúng tôi sẽ đề cập đến Devon Odyssey trong câu chuyện khác khi nói về *Cym. devonianum* (Gấm Ngũ Hồ) nhưng cũng thật đáng tiếc khi giống lai Cherry Blossom không được tạo thành ở dạng cây tứ bội và được sử dụng rộng rãi. Một số người như Malcom Osborn, đã lai tạo ra *Cym. Osborn*, nhưng do ảnh hưởng của *Cym. dayanum*, sự bền hoa của nó quá ngắn ngủi đối với tôi. Mark Pendleton đã đăng ký giống lai Cooper Point (x Golden Elf) vào năm 1992 và chúng tôi đã cải thiện nó bằng cách tạo ra một chủng tứ bội gần đây. Điều này tất nhiên là có một số thuộc tính chịu âm áp từ dòng truyền thừa. Tôi cũng đã tạo ra Frosty Jack 4n (x *mastersii* 4n) khoảng một thập kỷ trước nhưng nó đã không tạo được nhiều sự quan tâm như phiên bản lưỡng bội của chúng tôi vào cuối những năm 1980!

Cymbidium Cherry Blossom 'Profusion'
Nguồn: Santa Barbara Orchid Estate

Cuối cùng, thật cảm ơn một người bạn tốt đã may mắn có được cây biến thể tứ bội tự nhiên Rio Rita 'Radiant', chúng tôi đã có thể làm lại và cải thiện giống lai Christmas Radiance thành phiên bản tứ bội, giống này được làm đầu tiên từ McBeans vào những năm 1960. Tại sao điều này quan trọng bạn có thể hỏi? Vâng, chúng tôi tin rằng giống lai Tom Petty (Christmas Radiance x Devon Odyssey), con cháu lừng lẫy duy nhất của nó, và vẫn là một phụ huynh phần lớn chưa được khám phá với nhiều tiềm năng...

Tác giả: Andy Easton
Phiên dịch: Duy Nguyễn

Cym. Tom Petty 'New Horizon'
Nguồn: New Horizon Orchids

